

УДК 581.526.42 (477. 85)

ПРОГРАМА РОЗВИТКУ ЗАПОВІДНОЇ СПРАВИ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Й. Царик*, В. Солодкий**

**Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Грушевського, 4, Львів 79005, Україна
e-mail: zootus@franko.lviv.ua*

***Державне управління охорони навколишнього природного середовища
в Чернівецькій області
вул. Маяковського, 35, Чернівці 58002, Україна*

Визначено перспективи розвитку заповідної справи Чернівецької обл. у контексті реалізації єдиної державної політики в цій сфері, звернено увагу на вдосконалення наукових досліджень і розширення мережі територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

Ключові слова: Чернівецька обл., Буковинські Карпати, сталий розвиток, природно-заповідна справа, Карпатська конвенція.

Сьогодні до проблем розвитку природно-заповідної справи в Україні привернута серйозна увага на всіх рівнях законодавчої та виконавчої влади. Стратегічним завданням є підвищення ступеня заповідності території до екологічно обґрунтованих показників [2, 3, 14]. Встановлено, що в сучасних умовах роль природно-заповідного фонду (ПЗФ) у збереженні біотичного та ландшафтного різноманіття є визначальною. Забезпечення розвитку заповідної справи шляхом реалізації відповідних екологічних програм – один із пріоритетних напрямів довгострокової політики держави [19]. Гарантією збереження унікальних і типових природних ландшафтів є створення та підтримання науково обґрунтованої, репрезентативної, ефективно керованої системи територій і об'єктів природно-заповідного фонду як базового елемента екологічно збалансованого соціально-економічного розвитку регіону [1, 15].

Особливої актуальності питання збільшення заповідності території Чернівецької обл. набувають у контексті “Конвенції про захист довкілля та сталий розвиток у Карпатському регіоні”, де основний наголос зроблено на скороченні обсягів втрат біотичного та ландшафтного різноманіття. Територія Буковини як складова Карпатської системи входить до європейської екологічної мережі, тому на неї поширюються всі міжнародні зобов'язання України з цього питання.

Впровадження положень Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат (далі – Карпатська конвенція) передбачає створення і підтримання Карпатської мережі природоохоронних територій [6]. У Буковинських Карпатах і Передкарпатті, що мають значний потенціал цінних та унікальних екосистем, це питання особливо актуальне [11, 12].

Головними завданнями Програми розвитку заповідної справи Чернівецької обл. (далі – Програма) названо створення і підтримання репрезентативної й ефективно керованої системи територій і об'єктів природно-заповідного фонду, здійснення спеціальних природоохоронних заходів щодо збереження біотичного та ландшафтного різноманіття у їх межах і екологічно збалансований розвиток, наукове забезпечення та інформування громадськості у цій важливій сфері.

Мета нашої публікації – привернути увагу вчених, практиків заповідної справи, широкої громадськості як до самої „програми розвитку заповідної справи”, так і до ідеології її формування. Програма базується на комплексі управлінських рішень, системи моніторингу довкілля, удосконаленні державного та громадського контролю у цій галузі та забезпеченні ведення державного кадастру територій і об’єктів природно-заповідного фонду на основі сучасних інформаційних технологій.

У Програмі враховано положення і вимоги чинних в Україні міжнародних конвенцій і угод в галузі охорони довкілля – Конвенції про охорону біологічного різноманіття (1992) та її програми щодо природоохоронних територій (2004), Конвенції про захист всесвітньої культурної та природної спадщини (1972), Конвенції про водно-болотні угіддя, що мають міжнародне значення, головним чином як середовища існування водоплавних птахів (1971), Конвенції про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі (1979) і Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат (2003) у частині завдань, що стосуються розвитку і збереження природно-заповідного фонду.

В основу Програми покладено законодавчі акти, прийняті в останні роки Верховною Радою України та центральними органами виконавчої влади, які тісно пов’язані з екологічними проблемами нашого регіону. Це, насамперед, Закони України “Про мораторій на проведення суцільних рубок на гірських схилах в ялицево-букових лісах Карпатського регіону”, “Про загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000–2015 рр.”, “Про екологічну мережу України”, а також Стратегія виконання Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат [16].

Для впровадження вказаних директивних документів розроблено плани дій, спрямованих на збереження цінних природних комплексів, територій і об’єктів природно-заповідного фонду, призупинення втрати біотичного та ландшафтного різноманіття, інвентаризації мережі ПЗФ. Впроваджується розпорядження обласної державної адміністрації про винесення у природу меж територій і об’єктів природно-заповідного фонду.

У рамках реалізації Закону України “Про загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000–2015 рр.” в області розроблена регіональна схема формування екологічної мережі Буковини. Діє регіональна Координаційна рада з питань формування національної екологічної мережі області [8].

Значна робота здійснюється на виконання Указу Президента України “Про заходи щодо подальшого розвитку природно-заповідної справи в Україні”. Нині область репрезентує 323 заповідні території та об’єкти загальною площею 86,1 тис. га, що становить 10,5% території області, із них 23 об’єкти мають загальнодержавне значення, а саме: Національний природний парк “Вижницький”, 10 заказників, 9 пам’яток природи, 2 дендропарки та Чернівецький ботанічний сад. Місцеве значення мають 300 об’єктів – 2 регіональні ландшафтні парки, 44 заказники, 172 пам’ятки природи, 4 дендропарки, 40 парків-пам’яток садово-паркового мистецтва, 38 заповідних урочищ (табл. 1). У межах цих територій росте понад 1 600 видів судинних рослин, із них 106 занесено до Червоної книги України. Тут виявлено 392 види хребетних тварин, з яких до Червоної книги занесено 118 видів, фауна безхребетних налічує більше 1 500 видів [17, 18].

Пріоритетними напрямками Програми розвитку заповідної справи передбачається виконання наукових заходів щодо інвентаризації біотичного і ландшафтного різноманіття недосліджених ділянок цінних природних територій, екологічного моніторингу та здійснення досліджень у межах територій і об’єктів природно-заповідного фонду.

ду, активізація наукової роботи у виявленні нових природно-заповідних територій і об'єктів тощо.

Основні напрями Програми розвитку заповідної справи:

- розроблення обґрунтувань щодо створення нових і розширення існуючих заповідних територій;
- розвиток наукового та практичного обґрунтування організації територій і об'єктів ПЗФ;
- дослідження факторів і причин, що зумовлюють деградацію природних екосистем, розвиток наукових засад щодо попередження, зменшення негативних впливів і відновлення екосистем;
- розроблення наукових і практичних методів екологічно збалансованого господарювання у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду;
- урахування в різних секторах економічної діяльності завдань збереження біорізноманіття, в т.ч. під час рекреаційного використання територій.

Враховуючи природоохоронні, економічні, соціальні й інші інтереси суспільства, а також міжнародні зобов'язання держави, розвиток природно-заповідної справи області визначено одним із найважливіших пріоритетів довгострокової державної політики.

Указом Президента України від 4 вересня 2007 р. до складу національного природного парку “Вижницький” додатково включено територію площею 3,5 тис. га. Щороку приймається рішення обласної ради про затвердження нових об'єктів заповідного фонду області [13].

Під охорону держави взято території, де створено необхідні умови для відтворення диких звірів і птахів та цінних видів риб. Зокрема, на площі 14 тис. га розташований заказник “Зубровиця”. Перші особини зубра європейського були завезені сюди із Приоксько-Терасного заповідника (Росія) та Березинського заповідника (Беларусь) ще в 1970 р. Тепер їх налічується 88 особин, ареал субпопуляції зубра розширюється, існує реальна необхідність збільшення території заказника до 27 тис. га [8]. В області на сьогодні є ще багато природних об'єктів, які потребують заповідання. У плані перспективного розвитку заповідної справи готуються матеріали щодо створення національних природних парків „Черемоський”, „Хотинський”, “Сторожинецький”. Потребують заповідання геологічні та геоморфологічні витвори природи – скелі, водоспади, печери, каньйони, а також насадження, що відзначаються багатством рослинного і тваринного світу [7, 9, 10]. В області досліджено понад 500 джерел мінеральних вод – заслуговують на заповідання розсоли хлоридно-натрієвого типу, що поширені у підгірній смузі області й відрізняються високою мінералізацією, а також сірководневі води, приурочені до відкладів гіпсоангідридів. Особливий інтерес становлять залізистосульфатноалюмінієві джерела „Лужки”, хлоридні води з високою мінералізацією типу „Моршин”, „Нафтуса”, „Єсентуки”, „Мацеста” і т.п. [14]. Заповідання цих цінних і унікальних територій та об'єктів дасть змогу розширити мережу ПЗФ Буковини до 171,8 тис. га, що становитиме 21,2% від загальної території області (табл. 1).

Аналіз територіального розміщення територій і об'єктів ПЗФ свідчить про строкатий показник заповідності в розрізі адміністративних районів (табл. 2). Існуюча структура природно-заповідного фонду Чернівецької області та її територіальні відмінності в розрізі адміністративних районів не відповідає її ландшафтній структурі [8]. Особливо цей контраст спостерігається в районах Чернівецької області (від 0,3 до 29,6%), розташованих у полі дії Карпатської конвенції, яка передбачає створення та

Таблиця 1

Динаміка мережі природно-заповідного фонду Чернівецької обл. до 2020 р.
згідно з Програмою розвитку заповідної справи Чернівецької обл.

Категорія територій і об'єктів природно-заповідного фонду (ПЗФ)	Мережа ПЗФ станом на 01.01.2008 р.		Мережа ПЗФ станом на 01.01.2020 р.	
	Кількість, од.	Площа, тис.га	Кількість, од.	Площа, тис.га
Національні природні парки	1	11,2	4	51,4
Регіональні ландшафтні парки	2	43,6	5	52,5
Заказники загальнодержавного значення	10	1,6	14	30,4
Заказники місцевого значення	44	27,5	51	29,4
Пам'ятки природи загальнодержавного значення	9	0,2	14	0,4
Пам'ятки природи місцевого значення	172	0,6	204	0,8
Ботанічні сади	1	0,01	1	0,01
Дендрологічні парки загальнодержавного значення	2	0,02	4	0,03
Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва місцевого значення	40	0,3	44	0,4
Заповідні урочища	38	1,1	65	2,9
Разом:	323	86,1	406	171,8
Частка заповідності		10,5%		21,2%

підтримання Карпатської мережі природоохоронних територій. З метою розвитку мережі ПЗФ тут здійснюватимуться заходи для поліпшення збереження та відновлення порушених екосистем, популяцій рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів флори, фауни, рослинних угруповань, типів природних середовищ. Першочергова увага буде приділятися впровадженню науково обґрунтованих підходів до режимів збереження і менеджменту лісових, водно-болотних та інших екосистем для запобігання їхнім змінам під впливом антропогенних факторів. Аналіз результатів досліджень за програмою Літопису природи визначатиме поточні та прогностичні зміни біорізноманіття на природно-заповідних територіях і об'єктах. Сталий розвиток територій і об'єктів природно-заповідного фонду забезпечується шляхом впровадження науково обґрунтованих, сучасних методів управління природними ресурсами, що базуються на екосистемному підході, підтримання природозберігаючих технологій та екологізації економічної діяльності.

З метою сприяння розвитку рекреаційної та оздоровчої діяльності у межах територій і об'єктів природно-заповідного фонду передбачається оптимізація рекреаційного використання територій і об'єктів природно-заповідного фонду, визначення допустимих рекреаційних навантажень на природні комплекси в кожному конкретному випадку, можливих видів рекреації та контроль за дотриманням цих норм.

Як підсумок, гармонізація екологічної ситуації з урахуванням потреб сталого розвитку забезпечить збільшення показника заповідності адміністративних районів, розташованих у полі дії Карпатської конвенції (табл. 2).

Програма розвитку заповідної справи до 2020 р. забезпечить розширення території природно-заповідного фонду області до 21,2% (тобто її збільшення у два рази) – ста-

Таблиця 2

Динаміка природно-заповідного фонду в районах Чернівецької обл.,
що знаходяться в полі дії Карпатської конвенції

Назва адмінрайонів	Мережа ПЗФ станом на 01.01.2008 р.			% заповідності	Мережа ПЗФ станом на 01.01.2020 р.			% заповідності
	державного	місцевого значення	разом		державного	місцевого значення	разом	
Путильський	2/0,3	34/25,6	36/25,9	29,6	3/10,1	41/31,4	44/41,5	46,1
Вижницький	1/11,4	24/1,8	25/13,2	14,6	2/23,6	28/2,1	30/25,7	28,5
Сторожинецький	5/0,2	45/23,9	50/24,1	20,0	6/13,2	51/27,6	57/40,8	34,0
Глибоцький	-	26/3,1	26/3,1	4,3	2/2,3	41/11,1	43/13,4	19,1
Герцаївський	-	10/0,1	10/0,1	0,3	2/8,1	23/0,4	25/8,5	28,3

ном на 01.01.2008 року показник заповідності Буковини становив 10,5%. Впровадження Програми забезпечить сталий розвиток цієї важливої галузі охорони довкілля, а саме:

- збереження генофонду рослинного і тваринного світу;
- екологічно збалансоване природокористування в межах ПЗФ;
- розбудову Карпатської мережі природоохоронних територій;
- проведення необхідних наукових досліджень у сфері розвитку заповідної справи;
- розвиток екотуризму, створення рекреаційної бази в установах природно-заповідного фонду;
- підвищення екологічної поінформованості та залучення широких верств населення до розв'язання екологічних проблем;
- виконання міжнародних конвенцій та угод, активізацію участі в міжнародному співробітництві з питань імплементації Карпатської конвенції.

Поряд із тим, виконання Програми дасть змогу створити оптимальну систему природно-заповідного фонду районів, що розташовані в полі дії Карпатської конвенції.

1. Голубець М. А., Марискевич О. Г., Крок О. Б. та ін. Екологічний потенціал наземних екосистем. Львів: Поллі, 2003. 180 с.
2. Гродзинський М. Д. Основи ландшафтної екології: Підручник. К.: Либідь, 1993. 224 с.
3. Заповідники і національні природні парки України. К.: Вища шк., 1999. 232 с.
4. Концепція збереження біологічного різноманіття України / Затв. Постановою КМУ № 439 від 12.05.1997 р. К., 1997. 28 с.
5. Природно-заповідний фонд України загальнодержавного значення: Довідник. К., 1999. 240 с.
6. Рамкова Конвенція про охорону та сталий розвиток Карпат: Збірник законодавчих актів України про охорону навколишнього природного середовища. Т. 10. Чернівці: Зелена Буковина, 2004. С. 311–315.
7. Сівак В. К., Солодкий В. Д. Основи екологічної безпеки територій та акваторій. Чернівці: Зелена Буковина, 2000. 150 с.
8. Сівак В. К., Солодкий В. Д., Білоконь М. В., Королюк В. І. Буковина – заповідний край. Чернівці: Зелена Буковина, 2004. 112 с.
9. Сівак В. К., Солодкий В. Д., Рубулець С. В. Еколого-правове управління в галузі лісового господарства України. Чернівці: Книги–XXI, 2008. 528 с.

10. *Солодкий В. Д.* Екосистемний підхід у лісокористуванні. Чернівці: Зелена Буковина, 2003. 56 с.
11. *Солодкий В. Д., Білоконь М. В., Королюк В. І.* Природно-заповідний фонд Чернівецької області. Чернівці: Зелена Буковина, 2004. 56 с.
12. *Солодкий В. Д., Лавров В. В.* Ефективні підходи до формування екомережі Чернівецької області // *Агроекологічний журн.* 2008. № 1 . С. 13–17.
13. *Солодкий В. Д.* Ліси – ключові території екологічної мережі Буковини // *Наук. записки Терноп. нац. пед. ун-ту. Сер. біол.* 2008. № 2. С. 132–136.
14. *Солодкий В. Д.* Основи заповідної справи: Навч. посібник. Чернівці: Зелена Буковина, 2008. 408 с.
15. *Солодкий В. Д.* Довкілля Буковини. Екологічний паспорт Чернівецької області. Чернівці: Зелена Буковина, 2007. 96 с.
16. Стратегія виконання Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 січня 2007 р. N 11-р (968–164).
17. Червона книга України. Тваринний світ. К.: Українська енциклопедія, 1994. 464 с.
18. Червона книга України. Рослинний світ. К.: Українська енциклопедія, 1994. 608 с.
19. *Фурдичко О. І., Лавров В. В., Солодкий В. Д.* Програма сталого розвитку Буковини // *Агроекологічний журн.* 2007. № 2. С. 16–24.

**PROGRAM OF THE DEVELOPMENT OF THE NATURE PROTECTION CAUSE
OF THE CHERNIVETSKA REGION**

Y. Tsaryk*, V. Solodkyy**

**Ivan Franko National University of Lviv
4, Hrushevskiyi St., Lviv 79005, Ukraine
e-mail: zoomus@franko.lviv.ua*

***State Administration of Environment Protection in Chernivetska Region
35, Mayakovskiyi St., Chernivtsi 58002, Ukraine*

The prospects of development of the nature protection business cause of Chernivetska region in the context of the realization state policy in this field are established; the special attention is given to improvement of scientific researches and the increase of the territory network and the objects of the nature protection fund.

Key words: Chernivetska region, Bukovina's Carpathian, sustainable development, nature protection cause, Carpathians convention.

Стаття надійшла до редколегії 08.09.08

Прийнята до друку 23.09.08